

Vartiaisten VIESTI

Yhteys sukuumme

1/2022

Toimituksen palsta

Tässä numerossa:

3 Puheenjohtajan
tervehdys

4 Tietoa kesän
sukupäivistä

6 Karpaateilla hunnien
mailla, osa 1

10 Nuori Osmo Vartiainen
Saksassa

12 Lautalan talon
historiaa

Etukannen kuva:

Lautalan kartano toukokuussa 2022.

Valokuva: Antero Vartiainen

Takakannen kuva:

Taulu lautalan kartanosta,
maalannut Antti Halonen 1922.

Päätoimittajalta

Elämää rajamailla

Kuluneen kevään kaameat tapahtumat Ukrainassa Putinin Venäjän aggressiosta johdun ovat tuoneet näkyväksi sen, miten arki voi järkkyyä valtioiden toimien seurauksena.

Maailman myrskyt historian saatossa näkyvät myös tämän lehden sisällössä. Konkreettisesti ne näkyvät Riitta Pirosen jutussa hänen isänsä nuoruudesta maailmansotien välisessä epävakaassa Saksassa. Kotimaassa Vartiaiset ovat eelleet Savo-Karjalan seuduilla, joka ehti olla vuosisatoja Ruotsin ja Venäjän välisen rajakiistan aiheena. Rajamääritykset ovat vaikuttaneet seutuihin, joissa esivanhempamme ovat liikkuneet ja missä tässä numerossa ja sukupäivillä esiteltävä Lautalan kartanokin sijaitsee.

Kiintoisaa luettavaa sukumme historian kannalta välillisesti on Historiallisen aikakauskirjan tuoreen numeron (1/2022) artikkeli tutkija Olli Matikaiselta, joka käsittelee nykyään Pohjois-Savona miellettävän alueen rajojen muotoutumista 1500-luvulle asti. Suosittelemme turttumaan lehteen, jos se vastaan tulee.

Tervetuloa hivenen uudistuneen lehden pariin. Toivottavasti nautitte. Palautetta sekä etenkin juttuideoita ja -tarjouksia otan ilolla vastaan.

Huolestuttavista ajoista huolimatta rauhallista ja inspiroivaa kesää kaikille lukijoille!

Niko Vartiainen

Ohjeet jäsenmaksun maksamista varten

Huomioitahan sen, ettei Vartiaiset ry. lähetä laskuja jäsenmaksun maksamista varten, vaan ne täytyy maksaa oma-aloitteisesti.

Jäsenmaksun määrä on **40 euroa per ruokakunta**. Myös suurempi maksu on mahdollinen, jos haluat tukea sukuseuraa vapaaehtoisella avustuksella tai lisäät perheesi jäseniä 10 eurolla per henkilö yhdistyksen jäseniksi.

Jäsenmaksu maksetaan seuraavin maksutiedoin:

Saajan tilinumero:

FI78 8000 1700 060354

BIC-koodi:

DABAFIHH

Saajan koko nimi:

Vartiaiset ry

Maksun määrä:

40,00 (tai enemmän, jos haluat tukea sukuseuraa vapaaehtoisella avustuksella)

Viitenumero

Jätä tyhjäksi

Viesti

Laita tähän kenttään nimesi ja osoitteesi ja mielellään myös puhelinnumerosi ja sähköpostiosoitteesi yhteydenpitoamme varten.

Saman perheen jäseniltä jäsenmaksu on 10,00 €/hlö. Ilmoita hänen/heidän nimensä ja lisää maksu oman maksusi yhteyteen.

Puheenjohtajan tervehdys

Tervetuloa vuoden 2022 sukupäiville

Vartiaisten sukupäivillä ja vuosikokouksessa 13.–14.8. koemme monta mieleenjäävää tapahtumaa. Eräs elämyksistä on se, että pääsemme tallustelemaan samoja polkuja, joita asuttivat ensimmäiset esi-isämme ja esiäitimme Pohjois-Savossa jo noin 500 vuotta sitten.

Käymme Muuruveden Västinniemessä Lautalan kartanossa, jossa taloa piti maakirjan 1565 mukaan Juho (Joan, Juhana) Vartiainen. Maakirjaan merkityt Juho ja Pentti Vartiainen olivat asuneet seudulla jo aikaisemmin, mutta vasta nyt heidät merkittiin papereihin.

Meidän sukumme lähti Pohjois-Savoon todennäköisesti Saimaan vesistöä pitkin Viipurin seudulta, sillä samoihin aikoihin merkittiin maakirjoihin Koiviston ja Jääskén pitäjissä lukuisia Vartiaisia. Sukunimen alkuperästä lienee hyvä arvaus se, että esi-isämme toimivat vartijoina Viipurin linnassa.

Viipurin linna perustettiin 1300-luvulla idän uhkaa vastaan. Venäläiset rakensivat linnaa lisää 1700-luvulla lännen uhkaa vastaan. Vartioita tarvittiin.

OLEMME PALJON VARTIJOINA

Arvoisa lukija. Tule sinäkin mukaan tekemään työtä sukuseuramme hyväksi. Sukuseurassamme mukana oleminen osoittaa kunnioitusta, arvostusta ja rakkautta esivanhempiamme kohtaan. Ja myös isänmaatamme kohtaan. Esivanhempamme ovat tehneet Suomesta monien vaikeuksien kautta niin hyvän maan kuin se nyt vuonna 2022 on.

Sukuseuramme Vartaiset ry on Suomen vanhimpia sukuseuroja, perustettu vuonna 1949. Sukuseuramme tarmokkaat ja osaavat ihmiset ovat saaneet paljon aikaan. Yllättävintä on mielestäni ollut se, että miten pienellä porukalla tämä kaikki on tehty. Siinä on laatu todellakin korvannut määrän.

Sukuseuramme esimiehinä ja hallitusten jäseninä ovat toimineet meidän tavallisten lisäksi merkittävät tutkijat, professorit, arkkitehdit, korkea-arvoiset sotilaat, yritysjohtajat ja historioitsijat. Yövyin kevättalvella Helsingissä entisessä SOK:n pääkonttorissa, nykyisessä Radisson Plazassa. Talon kirjastossa selailin

Kuka kukin on -teosta vuodelta 1966. Siinä oli lueteltu monta Vartiaista, jotka ovat toimineet Vartiaisten sukuseuran hallituksessa. Tunsin suurta kunnioitusta ja nöyryyttä.

Ei jäsenmäärän lisääntyminen ainakaan haitaksi olisi. Se on oikeastaan seuran elinehto. Kun sinä tuot yhdenkin maksavan jäsenen lisää niin mehän pääsemme jäsenmäärässä helposti yli sadan. Tiedän, ettei tästä mitään hurmoshenkistä joukkoliikettä tule, mutta heimoveljiämme ja -sisariamme tarvitaan joukkoomme. Potentialiaa on aika paljon noin 4 000 nimenkantajan joukossa. Sukuyhteys ja mielenkiinto asiaamme kohtaan riittää.

ARKISTOT OVAT AVAUTUMASSA

Marja-Terttu Haikaravirta ja Matti Asomäki ovat viime syksyn aikana laatineet ansiokkaan inventaarioluettelon sukuseuramme arkistosta. Osa arkistosta on jo siirretty Kaaville Elemenco Oy:n tiloihin. Tavoitteena on saada kaikki tavarat paikoilleen ja tutkittavaan kuntoon elokuun alkuun mennessä. Kaikki kiinnostuneet voivat tutustua monipuoliseen arkistoomme osoitteessa Kirjekuorentie 1, 73600 Kaavi.

Minulle kannattaa pirauttaa ja varata aika. Voin taata sen, että mielenkiintoista aineistoa on sukuseuramme ja sukumme historiasta.

TIEDOSSA ILOINEN KESÄTAPAHTUMA

Löydät tästä Vartiaisten Viestistä sukutapahtumamme ja vuosikokouksen tarkemman ohjelman. Se on sekoitus vapaamuotoista, iloista ja rentoa, perhekeskeistä ja myös sopivasti vakavasti otettavaa ohjelmaa. Otan vastaan ilmoittautumisia. Olkaa kaikki lämpimästi tervetulleita! Suku on paras.

Antero Vartiainen
Vartiaiset ry:n puheenjohtaja

Kutsu kaikille Vartiaisille

Vartiaisten vuosikokous ja sukupäivät 13.8. – 14.8.2022

PAIKKA

Majakartano Viljamaa Oy, Kaavi, Mäntyjärvi
Riihijärventie 10, 73620 Kortteinen
www.majakartanoviljamaa.fi
+358 44 216 1507

OHJELMA

LAUANTAI 13.8.2022

klo 08.30 Ilmoittautuminen

- Tarjolla aamukahvi/tee, karjalanpiirakoita, kalakukkoa, 4,00 €/hlö

klo 10.00 Vartiaiset ry:n vuosikokous

- Avaus puheenjohtaja **Antero Vartiainen**
- Saapuneet tervehdykset:
  - ◊ Kaavin kunta, elinvoimalautakunnan puheenjohtaja **Jorma Räsänen**
  - ◊ Sukuseura Räsäset ry:n edustaja, entinen Kaavin kunnan ja Viitasaaren kaupunginjohtaja **Jouko Räsänen**
  - ◊ Muut saapuneet tervehdykset
- Varsinainen vuosikokous

klo 12.00 Lounas

- Kermainen lihapata, uudet perunat, hunajaporkkanat, kesäsalaatti, marjarahkaa
- Hinta 18,00 €/hlö

klo 13.30 Bussiretki Lautalaan ja Nilsään

- Muuruveden Lautalassa tutustuminen sukukartanoon nykyisen isäntäväen **Lauri ja Pauliina Heikkisen** johdolla. Talo on ollut suvun hallussa 1500-luvulta **Juho Vartiaisesta** alkaen.
- Nilsään hautausmaalla kukitetaan ja muistellaan vanhoja Lautalan Vartiaisia
- Oppaana seuramme aktiivi ja sukurekisterimme ylläpitäjä **Jouni Kainulainen**

klo 19.00 Vartiaisia vapaalla Viljamaan kartanossa

- Rantakalailta, nuotiolla keitetyjä muikkuja, perunasalaattia, muurinpohjalettuja, jälkiruokakahvia, hinta 15,00 €/hlö
- Yhdessäoloa seurustelun ja musiikin merkeissä
- Karaokea
- Vartiaisten mestaruuskisat, tikanheittoa, petankkia, mato-ongintaa...
- Luontopolku, saunomista (savusauna ja tavallinen rantasauna)
- Ohjelmaa Vartiaisten Vekaroille, lapsille ja lapsenmielisille

SUNNUNTAI 14.8.2022

klo 10.00 Vartiaisten Vaelluskivi

- Kaavin kirkon pihalla on pihalla kahden vanhan kaavilaisen suvun, Vartiaisten ja Räsästen sukujen muistokivet. Sukujen yhteinen tapaaminen ja valokuvaukset muistokivien ääressä. Muistokivien kukiutus.
- Käynti Kaavin sankarihautausmaalla
- Kaavin kotiseutumuseo Eloaitta, Räsäset ja Vartiaiset, Jouko Räsänen

klo 12.30 Keittolounas

- Viljamaan kartanolla tarjolla lohikeittoa, karjalanpiirakat munavoilla, kahvia ja raparperiirakkaa
- Hinta 12,00 €/hlö

Muuta ohjelmaa mm.

- klo 13.00 Jumalanpalvelus Kaavin kirkossa
- klo 14.30 Keittolounas koulukeskuksessa
- klo 15.00 Kaavin Eläkeliiton 50-vuotisjuhla koulukeskuksella

ILMOITTAUTUMINEN

Antero Vartiainen
0400 7220 279
antero.vartiainen@elemenco.fi
Pihlajarinne 6, 71800 Siilinjärvi

MAJOITUSVARAUKSET JA MAJOITUSMAKSUT

Majoitus Viljamaan Majakartanossa 35,00 €/vrk kahden hengen huoneessa.
Lisävuoteesta 20,00 €/vrk.
Huoneita on vain 10 kpl, joten kannattaa varata ajoissa.

Viljamaan Majakarartano
info@majakartanoviljamaa.fi
044 216 1507
Satu Viljamaa-Dirks

Majoitusta myös Vaikon Loman ja Lohen hyvin varustetuissa mökeissä.

Vaiko Loma ja Lohi Oy
Kärenkoskentie 146, 73620 Kortteinen
040 555 2482
tukitaina@gmail.com

Saamme lisämajoitusta tarvittaessa läheisiä sukulaistaloista.

Viljamaan Majakartanon emäntä Satu Viljamaa-Dirks sanoi, että käytettävissä ovat Kartanon muut tilat ”siskonpetejä varten patjoineen. Vartiaiset ovat tunnetusti sopuisaa väkeä, joten sopu sijaa antaa.

Ilmoitus

Pöytästandaarit tilattavissa

Sukuseura on tilannut Helsingin Lipputehtaan valmistamia, suvun vaakunalla valmistettuja pöytästandaareita.

Standaarit ovat tilattavissa **Antero Vartiaiselta** ja **Kristiina Koskivaaralta**. Heidän yhteystietonsa löytyvät lehden toiseksi viimeiseltä sivulta.

Standaarin hinta on 80 euroa kappale.

Standaareita myydään lisäksi elokuun sukupäivillä.

Mainoksesi Vartiaisten Viestiin?

Tue sukuseuramme toimintaa ilmoittamalla kaksi kertaa vuodessa ilmestyvässä lehdessämme.

Lisätiedot:

antero.vartiainen@elemenco.fi
niko.a.vartiainen@gmail.com

Vartiaisia maailmalla

Karpaateilla hunnien mailla, osa 1

Bükkszentkeresztin kylä

Korona-aikana monet ulkomaanmatkat ovat jääneet haaveeksi. Marraskuussa 2021 minun oli määrä lähteä Perun Andeille vaeltamaan, mutta matkalaisten joukko hupeni itseni lisäksi vain pariin muuhun lähtijään. Matkatoimiston tarjonnasta löysin viime hetkellä muutaman päivän patikkamatkan Unkariin.

Kirjoitukseni otsikko on monessa mielessä ristiriitainen vaatien selityksiä ja tarkennuksia. Katsoessani Euroopan karttaa ymmärsin, että retkikohteemme Bükk-vuoristo on Karpaatteja Koillis-Unkarissa, noin 30 miljoonaa vuotta sitten syntyneen vuoriston läntistä kaarta lähellä Slovakiaa.

Karpaateilla on alppimaistakin vuoristoa, mutta Bükk on kumpuilevaa pyökkimetsien (bükk = pyökki) valtaamaa kalkkikivivuoristoa, entistä merenpohjaa, korkeimmat huiput nousevat vajaaseen kilometriin. Kuitenkin unkarilaisen oppaamme ja matkanjohtajamme mielestä Bükk-vuoristo ei ole Karpaatteja. Karttatarkasteluni ja myös tietosanakirja Wikipedian mukaan vuoristo kuitenkin kuuluu Karpaatteihin. Tuli mieleeni rinnastus Suomen historiaan. Varsin yleinen tunne suomalaisilla on, että Karjala menetettiin viime sodassa.

Asia pitää pitkälti paikkaansa, mutta ei täysin: meillä on edelleen Karjalaa Lappeenrannan-Imatran seudulta Joensuun-Ilomatsin seudulle, ja Parikkalassa jopa Laatokan kasvilisuusvyöhykettä.

MIETTEITÄ SUKULAISKANSOISTA

Unkari menetti 1. maailmansodan jälkeen Habsburgien perinnönjaossa ainakin puolet alueestaan naapureilleen ja syntyville uusille kansallisvaltioille: Slovakia, Ukraina, Romania, Balkanin valtiot, ja samalla meni 99 % Karpaateista.

Tuumailin, että kansallinen tunne unkarilaisilla on, että heillä ei ole enää Karpaatteja aivan kuin suomalaisilla ei ole enää Karjalaa. Ehkä voisi sanoa, että meillä on rippeitä Karja-

lasta kuten unkarilaisilla hieman Karpaattien reunavuoria.

Unkarin pääministeri Viktor Orbán näyttää ottaneen hunneista polveutumisen osaksi kansallista imagopolitiikkansa. Kansainvälisen huomion kohteeksi asia tuli muun muassa vuonna 2010 Kiinassa Orbánin ilmoittaessa unkarilaisten olevan hunnien jälkeläisiä.

Näkemys ei toki ole uusi. Näin on eurooppalaisessa historiankirjoituksessa menneinä vuosisatoina laajemminkin ajateltu. Hunnien kuuluisin johtaja Attila tunkeutui Rooman imperiumin alueelle 300-luvulla jKr. ja piti päämajaansa nykyisen Unkarin, silloisen Pannonian alueella. Unkarilaiset heimot taas tulivat nykyisille asuinsijoilleen vasta 500 vuotta myöhemmin.

Toki on hyvin ajateltavissa, että geneettisiä jälkiä hunneista olisi jäänyt unkarilaiseen verenperintöön samoin kuin kulttuuriin; mm. Budapestin läntinen kaupunginosa Buda on saanut nimensä Attilan veljen mukaan. Unkarilaiset heimot tulivat idän aroilta, josta päin hunnitkin olivat tulleet, ja molemmat olivat samanlaisia paimentolaiselämää eläviä, ryösteleviä ja naapureittensa kanssa sotajalalla olevia kansanryhmiä.

Keskikoulussa opin 1960-luvulla historian opettajalta, että suomi ja unkari eroavat kielinä enemmän toisistaan kuin englanti venäjältä. Tätä teemaa sivuva Viktor Orbánin ulostulo kansallisen identiteetin kannanotoissa nousi tiedotusvälineissä jokin aika sitten esiin. Turkin pääministerin Recep Tayyip Erdoğanin luona vieraillessaan hän totesi, että unkari on turkkilainen kieli ja vähätteli unkarin suomalais-ugrilaisuutta. Orbánin väite kielisukulaisuudesta turkkiin ei tosin liene täysin tuulesta temmattu, ja kyllähän suomenkin on ajateltu olevan kaukaista sukua turkkilaisille kielille.

Matkajohtajamme kertoi Unkarin historiaa, että se on konflikteissa kahden imperiumin – Osmanien ja Itävallan – välissä onnistunut aina valitsemaan väärän eli häviävän liittolaisen itselleen. Kun Orbán rettelöi EU:n kanssa ja hakee ymmärtämystä idästä ja autoritaarista johtajista, onko hän jatkamassa unkarilaisten väärän liittolaisen perinnettä. On ilmeisesti ylväämpää olla hunnien ja turkkilaisten sukulinainen kuin suomalais-ugrilainen.

En muista niitä lukuisia taisteluita ja sotia, joista oppaamme kertoi; vain viimeisen esimerkin muistan. Hitler houkutteli Unkarin III

Gödöllön kuninkaallinen linna

Valtakunnan liittolaiseksi lupaamalla heille 1. maailmansodassa menetetyt alueet takaisin.

Ero Suomen talvisodan jälkeiseen liittoutumiseen on, että Hitler ei miehittänyt maatamme niin kuin se teki Unkarille ja Suomen johto osasi pelata korttinsa hyvin ja onnistu irrottautumaan sodan häviöjämästä ajoissa. Unkarin vapaus koitti Neuvosto-Venäjän miehitettyä maan. Budapestiin Tonavan rannan korkeimmalle kukkulalle nostatettiin Vapauden patsas vuonna 1948; lähes puolivuosisata tämä vapaus kesti.

MATKALLE

Unkarilainen matkanjohtaja, noin 45-vuotias nainen, oli meitä 17 retkeilijää vastassa Budapestin lentokentällä. Matkalaisista yli puolet oli eläkeläisiä, ja tuskin kukaan alle 50-vuotias. Kyseinen matkatoimisto on jostakin syystä profiloitunut seniorikansalaisten suosimaksi.

Matkanjohtajan tausta oli varmaan paras ajateltavissa oleva: koulutukseltaan historianopettaja, viettänyt lapsuudessaan kahdeksan vuotta Jyväskylässä, jossa hänen isänsä toimi yliopiston suomalais-ugrilaisten kielten lehtorina. Hän puhui lapsena oppimaansa suomenkieltä käytännössä virettömästi.

Matkan järjestely ja retkipäivien rakenne oli juuri mieleiseni: 2/3 osaa eli 4-6 tuntia ja noin 10 kilometriä patikointia vuoristossa, nousua ja laskua 300-400 metriä ja lopuksi päivää oli varattu jokin Unkarin yhteiskuntaa, kulttuuria tai historiaa valottava tutustumiskohde.

Odotan, että matka kuin matka, lyhyempi tai pitempi, olisi elähdyttävä opintomatka.

Matkailunähtävyydet, missä turisteja yleensä pyöritetään, eivät ole minulle ensisijaisia kiinnostuksen kohteita tai perusteita sinänsä lähteä matkalle. Ne voivat kyllä toimia konkreettisina kiinnekohtina, joissa voi saada elävemmän kuvan maan ja alueen olemuksesta, luonnosta ja maantieteestä, historiasta ja kulttuurista, jos opas saa paikan elämään osuvalla tarinalla. Ihannematkani on aina myös aikamatka, haluan ymmärtää miten tähän hetkeen on tultu. Aikajana tällä retkellä oli kymmenistä miljoonista vuosista aina nykypäivään saakka,

Ensimmäinen nähtävyys matkalla oli Gödölön kaupungissa sijaitseva kuninkaallinen linna, muutama kymmenen kilometriä Budapestistä itään kohti Bükk-vuoristoa. Sain kuulla miten Itävallan Frans Josef I:n vaimo Elisabeth, lempinimeltään Sisi tai Sissi, ihastui linnaan, jonka kuningaspari oli saanut Unkarin hallitukselta häälahjaksi, sain nähdä loisteliaan tanssisalin, salonkeja ja ruhtinaallisia makuuhuoneita, tuhansien eurojen posliinisia ruokakalustoja ja 1800-luvun linnan käymälöitä.

HOVIJUORUJA JA NEIDONHUISPUU

Myös hovijuoruja sai kuulla. Sisi ja Frans Josephin äiti eivät tulleet toimeen keskenään, ehkä perinteinen anoppi-miniä asetelma. Sisi viihtyi loma-asunnoksi tarkoitettussa linnassa, kun sai olla rauhassa kaukana anopistaan, joka inhosi unkarilaisia.

Toinen mieleeni jäänyt juoru liittyy Sisin sukutaustaan. Hän on yhdeltä sukuhaaraltaan Spencereitä. Hän oli aikanaan Euroopan ruhtinaallinen kuuluisuus kauneutensa tähden. Toisenkin Spencer-kaunotar on nähty Euroopan hoveissa vuosisata myöhemmin: Britannian prinsessa Diana.

Itseäni ehkä kiinnostavampi ja sykähdyttävämpi nähtävyys löytyi kuitenkin linnan pihalta: neidonhiuspuu (Maidenhair tree), elävä fossiili, joka ainoana puulajina on säilynyt jääkausien yli. Sen miljoonia vuosia sitten kivettyneet jäänteet ovat täsmälleen samanlaisia kuin nyt elävä puu. Se on ajalta jolloin havupuut ja lehtipuut eivät olleet vielä eriytyneet. Etäältä katsottuna muodoltaan hieman perhosmainen lehti näyttää normaalilta puun lehdeltä, mutta kun katsoo tarkemmin, huomaa että se on

Neidonhiuspuun lehti

rakentunut aivan kuin kiinni toisiinsa liimautuneista havunneuloista.

Illalla majoituimme Bükk-vuoriston itäladalla pienessä Lillafüredin kylässä sijaitsevaan Palatsihotelliin. Lomalinna rakennettiin 1930-luvulla Unkarin eliitin, kreivien ja ministerien, aloitteesta lähes ainoaan maalle I maailmansodan seurauksena jääneeseen vuoristoon.

Rakennukseen oli varattu osasto myös rikkaan majoittumista varten ja kansandemokratian aikana tehtaat kustansivat ansioituneille työnsankareille lomaa Lillafüredin hotelliin. Rakennuksen arkkitehtia oli inspiroinut 1400-luvulla eläneen merkittävän Unkarin kuninkaan Máthyáksen (Matthias, Matti I) renessanssityyli; Buda oli hänen aikanaan kohonnut merkittäväksi eurooppalaiseksi renessanssikeskukseksi.

Aamulla meitä johdattamaan saapui vuoristo-opas, päälle viisikymppinen mies, joka ammatikseen kierteli vetämässä vaellusretkiä ympäri maailmaa. Hän vei meitä päivittäisillä vaelluksilla poluille, luoliin, putouksille ja näköalapaikoille. Hän on myös ultrajuoksija, päivämatkat saattoivat olla jopa 200 kilometriä. Hän tuli aamuisin autollaan läheisestä Miskolocin kaupungista päivän vaelluksen alkupisteeseen, jonne me tulimme pikkubussilla.

Parina päivänä patikointireittimme kulki niin, että hänen autonsa jäi pitkän matkan päähän. Kun matkanjohtajamme pohti tätä

Bikavér, häränverta kypsymässä.

ongelmaa, hän oli vastannut: ”Ei mitään hätää, minä juoksen autolleni.”

Kun hän toisena päivänä lähti tihkusateessa juoksemaan 18 km matkaa autolleen, yksi matkalaisistamme katsoi pitkin kylänraittia hänen peräänsä ja totesi noustessaan bussiin: ”Hulluutta on monenlaista, mutta tästä hullusta meille ei onneksi ole ongelmaa.”

ERKIN PIKAKIVÄÄRITEHTAALLA

Opiskeluaikoina 1970-luvulla tutustuin Erkin pikakivääriin. Silloin Alkosta punaviiniä hankittaessa oli vain yksi laatukriteeri: hinta, ja halvin oli unkarilainen Ergi Bikavér, suomeksi Egerin Häränveri.

Viini on saanut nimensä Bükk -vuoriston lounaispuolella olevan Egerin kaupungin ympäristössä sijaitsevan viinintuotantoalueen mukaan. Vierailimme erällä alueen viinitiloista viinimaistiaisissa yhden vaelluspäivän päätteeksi.

Kyseinen tuotantolaitos oli hiljattain muutanut Egerin kaupungista parinkymmenen kilometrin päähän mainioitten kalkkikivulujen houkuttelemana, missä viini saa otolliset kypsymisolosuhteet: tasaisen viileän lämpötilan ja kosteuden.

Tämän takaa paitsi viinikellarin sijainti kallion sisällä ennen kaikkea se, että luolan seinämiä päällystävää vuosien aikana kehittynyt pehmeä parikin settiä paksu jalohomekasvusto. Homesieni vaatii viinihöyryä kasvaakseen, jota tulee sekä tammitynnyrien läpi että tietysti myös viiniä käsiteltäessä. Valtaosa viineistä kypsyy 4 000 litran tynnyreissä, vaikka niin pienempiä kuin suurempiakin on.

Saimme kuulla Unkarin viinintuotannon kehityksestä. Nykyisin Egri Bikavér on tarkkaan

säännelty laatutuote tuotantoalueiden, viinilajikkeiden ja kypsytysaikojen suhteen. Opiskeluaikoinani ei ollut erityistä laatukontrollia, ilmeisesti mikä tahansa itäeurooppalainen punaviinipullo saattoi saada Egri Bikavérin etiketin kylkeensä. Ennen 1990 -lukua Unkarista vietiin viiniä ulos enemmän kuin maassa sitä tuotettiin; sosialistiset veljesmaat olivat ilmeisesti tulleet apuun.

AURINGONLASKU

Yhden päivän päätteeksi kiipesimme läheisen Bükkszentkeresztin kylän rinteille katsomaan auringon vaipumista Bükk-vuoriston huippujen taa. Kylän nimi on hiljattain muutettu, ja kylän laidalla oli vielä vanhojakin nimikylttejä.

Alkuperäinen nimi on Nová Huta (Uusi Lasihytti), joka oli perustettu slovakialaisille lasinpuhaltajille 1700-lvun puolivälissä. Toisen maailmasodan jälkeen Unkari ja Tšhekkoslovakia torailivat alueellaan olevista etnisistä vähemmistöistä, jolloin monet slovakit siirtyivät rajan yli pohjoiseen ja lasinpuhallus loppui.

Uusi nimi koostuu kolmesta sanasta: bükk=pyökki, szent=pyhä, ja kereszt=risti. Suomalaisittain nimi voisi olla ”Pyökkivuoren Pyhän Ristin kylä”. Muinaisina vuosisatoina omasta kylästä lähteminen ei ollut yleistä ja koettiin myös vaaralliseksi; moni ei poistunut kotikylästään ehkä koskaan.

Kylästä ulos lähtee kolme tietä ja kunkin varteen kylän rajalle oli pystytetty risti. Lähtijä rukoili siunausta ja varjelusta matkalleen ristin kohdalla ja palatessaan turvallisesti takaisin kiitti jumalallisesta suojelusta, jonka välittäjä usein oli Neitsyt Maria tai paikallinen pyhä mies.

Myös votiivilahjoja tuotiin kiitokseksi ristin juurelle. Eräs kyläaktiivi on koonnut talkooporukan ja kunnostanut yhden risteistä, jonka luona pysähdyimme ennen auringonlaskun ihailua.

Teksti ja kuvat:

Tapio Vartiainen

Vartiaiset ry:n hallituksen jäsen

kirkonkirjojen mukaan Suonenjoen sukuaaraa

Jälkimmäinen osa matkakertomuksesta ilmestyy Vartiaisten Viestin numerossa 2/2022.

Vartiaisia maailmalla

Poika lähtee maailmalle

Kuopiolaisen kauppiassuvun nuorimies vierailulla Saksassa

Kansalaissodasta oli kulunut kolme vuotta. Monille Saksan ystäville vieraiden ajaminen kotiin oli katkera pala nieltäväksi. Mutta bolshevikien piti säilyttää valtansa Venäjällä ja valkoisten voitettava sisällissota Suomessa.

Osmon isä, Janne Vartiainen, oli perustanut rautakaupan Kuopioon vuonna 1907 ja hänellä oli liikemiesuhteita Saksaan jo ennen ”vapaussotaa”, niin kuin oikeistolaispiirit sitä silloin kutsuivat. Kun Osmo täytti 11, topakka äiti päätti lähettää hänet Pohjois-Saksaan. Kieltä oppimaan ja avarampia maailmoja katsastamaan.

JAATISTEN LUO KÖTHENIIN

Jaatisen perhe asui Köthenissä, Ala-Saksissa. Köthen oli piskuinen kaupunki, asukkaita ehkä vajaat 10 000. Heillä oli iso omakotitalo, ehkäpä se oli heidän omansa... Kadutkin olivat tuolloin jo asfaltoitu tai mukulakivillä päällystetty. Ei ollut vielä Kuopiossa 1920-luvun alkupuolella.

Harz-vuoriston ja Flämingin välimaille syntyi ajan mittaan suotuisten liikenneväylien ja runsaiden ruskohiilivarastojen ansiosta merkittävää teollisuusaluetta. Rautatieverkko tihentyi, syntyi suuria liikennekeskuksia. Kauppa ja teollisuus kukoistivat. Näillä kentillä kohtasivat myös saksalaisvaltioiden ja Napoleonin Ranskan väliset veriset taistelut sata vuotta aikaisemmin.

Hallessa, kivenheiton päässä Köthenistä, oli mittavat ruskohiilikerrokset. Niistä valmistettiin muun muassa turvetta ja polttoöljyä, mutta jo ennen ruskohiilen löytymistä kaupunki oli usean vuosisadan ajan ollut nimekäs yliopisto- ja koululaitoskaupunki. Niiden mukana syntyivät myös kirjapainot ja kirjakaupat.

Piskuisen kauempana oli Leipzig, varsinaisen Saksan kirjakaupan keskus, mutta myös yksi maan tunnetuimmista yliopistoista. Ja todellinen musiikkikeskus. Siellä oli yli 1 000 kirjakauppaa ja 250 kirjapainoa, suuria kirjansitomaita ja saksalaista kirjallisuutta

Köthenin sijainti nykyisessä Saksassa (Openstreetmap)

viljelevien maiden välisen kirjantoiminnan päävarasto. Tämä siis jo 20-luvulla!

Tänne 11-vuotias nuorimies Osmo lähetettiin matkaan. Ehkei nuorimies vielä oikein kaikkea tätä ymmärtänyt, mutta tiivis, vuosisatoja vanha kulttuuri kehkeytyi hetkeksi hänenkin ympärilleen.

Leipzigin lähistöllä sijaitsivat kaikkein suurimmat ruskohiilialueet. Esimerkiksi juuri 1921, kun Osmo tuli Saksaan, louhinta kasvoi seitsemään miljoonaan tonniin. Ruskohiiltä käytettiin nimenomaan teollisuuslaitosten ja kotien lämmitykseen.

HISTORIAA JA KULTTUURIA

Köthen, Osmon majapaikka, oli perustettu jo keskiajalla, 1200-luvun alkupuolella. Yli kahden vuosisadan ajan, 1600-lvulta 1800-luvun puoliväliin asti, se oli ollut Anhalt-Köthenin pääkaupunki.

Kaupunki tnnettiin myös vajaan kymmenen vuoden ajan Johann Sebastian Bachin kotikaupunkina. Se on vain 30 kilometriä etelään Dessausta, joka oli 1940-luvulla maineikas tai-

de- ja arkkitehtikoulu. Likellä oli myös Harzin vuoristo, jonne Jaatisten perhe ja Osmo tekivät päivän kestäviä pyöräretkiä.

Mutta maailmassa kuohui. Keski-Saksassa, ja varsinkin Ruhrin teollisuusalueella syntyi voimakas kommunistinen kapinaliike. Saksan ja Suomen liikemiesyhteydet olivat kuitenkin hyvät, niin sai Osmo lähteä Saksanmaalle, maailmalla riehuvista ”myrskynpyörteistä” huolimatta.

Harzin hulppeat maisemat olivat vuoristoinen ja ulkoilma-aktiviteetteineen erinomainen mahdollisuus kaikenlaiseen liikuntaan. Kansallispuiston kohokohta oli yli 1 100 metriä korkea Brocken, joka samalla oli Pohjois-Saksan korkein vuori.

Brockenin huippu peittyi usein sumuun, joka taas kiihotti mielissä erilaisia noitataruja. Huiipun sanotaankin olevan sumun peitossa noin 300 päivänä vuodessa.

Näihin liittyivät myös jokavuotiset valpurinyön juhlat. Johann Wolfgang Goethen, suuren saksalaisrunoilijan noustua ensi kertaa Brockenille talvella 1777 hän innostuksissaan kertoi valpurinyöstä juuri Faust-runossaan.

Vappuyönä noidat nousivat vuoren huipulle, ajoivat piruparat tiehensä ja hyökkäsivät luuta selässään viimeisetkin lumenrippeet vuorelta.

Heinrich Heine kiipesi 1800-luvun alussa niin kutsuttua Paimenrinnettä kohti Brockenin huippua. Sitä kutsutaan täällä yhdeksi kauneimmista rinnepoluista.

KESKELLE MAAILMAN MYRSKYJÄ

Vain kaksi vuotta aiemmin, vuonna 1919, ehti päättävä ensimmäinen maailmansota. Silloin allekirjoitettiin rauhanehdot. Ne olivat kovat hävinneelle Saksalle.

Saksan oli luovutettava Elsass-Lothringen, Länsi-Preussi ja monia muita alueita. Saksan armeijaa vähennettiin huomattavasti ja yleinen asevelvollisuus lakkautettiin. Iso korvaussumma määrättiin suoritettavaksi ennen toukokuuta 1921.

Sinä samana kesänä nuori Osmo tuli sitten Saksanmaalle. Keskelle myrskynpyörteitä.

Kaksi vuotta myöhemmin Saksa oli yhä levoton: hallitukset vaihtuivat ja Adolf Hitler yritti jo vallankaappausta.

Vuonna 1925, Osmon ollessa 15-vuotias, Saksan presidentiksi valittiin oikeistopuolueen ehdokas Paul von Hindenburg. Weimarin tasa-

Pyhän Jaakobin kirkko Köthenissä on peräisin 1400-luvulta. Näissä maisemissa nuori Osmo Vartiainen vietti nuoruutensa. (Kuva: Ralf Roletschek, Wikipedia.)

vallan kohtaloksi koitui kuitenkin sen epäonnistunut talouspolitiikka. Maan oloja kurjisti 1920-luvulla jättimäinen inflaatio. Seurasi valtava työttömyys ja suoranainen nälkä.

Kansallissosialistit pääsivät valtaan heti 1920-luvun alussa ja Hitler nimitettiin valtakunnan kansleriksi. Vallanoton jälkeen poliittiset vastustajat tuhottiin ja valtiopäivät hajotettiin. Hitlerin ideologiaan kuuluivat myös kiihkeä marxilaisuuden ja kommunismin vastustaminen ja hillitön juutalaisvastaisuus.

VUODET TEKIVÄT VAIKUTUKSEN

Saksassa vietetty aika vaikutti varmaan myös pieneen, toimeliaaseen pikkupoikaan. Enemmän tai vähemmän.

Suomalaisten vanhat yhteydet Saksanmaalle olivat niin ajattelultaan, kulttuuriltaan kuin taloudellisesti hyvin vahvat. Saksaan oli menty yliopistoihin jo 1600- ja 1700-luvuilla.

Ja kun Suomen talvisota alkoi vuonna 1939, suuri osa ylioppilasnuorisosta oli hyvin saksalaismyönteistä. Niin myös Osmokin, joka oli 29-vuotias rintamalle lähtiessään. Saksalaisuus heijastui myös upseeristossa, ja alkuun luultiin, että Saksa voittaisi jopa Neuvostoliiton.

Niinhän ei käynyt.

Loppu onkin jo historiaa.

Riitta Piironen o.s. Vartiainen

Sukumme historiaa

Tarinaa Lautalan talosta

Lautalan talo on eräs Pohjois-Savon vanhimmista saman suvun hallussa olevista taloista ja sen historia ulottuu lähes 500 vuoden taakse. Aikoinaan pinta-alaa tilalla oli yli 3 000 hehtaaria.

Lautalan kartano toukokuussa 2022.

Muuruveden Västinniemen kylässä, Melaveden rannalla sijaitseva Lautalan talo on eräs Pohjois-Savon vanhimmista saman suvun hallussa olevista taloista.

Talon isäntäluettelo alkaa vuodesta 1565 Juho Vartiaisesta ja on jatkunut 13 sukupolvea nykyiseen isäntäpariskuntaan Lauri ja Pauliina Heikkiseen. Sukunimi muuttui Heikkiseksi vuonna 1902, jolloin Anna-Kaisa Matintytär meni naimisiin Muuruveden Vehkasaaren Haukiniemessä syntyneen Olli Fredrik Heikkisen kanssa.

Tilojen rajojen määrittely ennen Maanmittauslaitoksen syntyä on varsin epämääräinen. Silloin tällöin kuitenkin tapaa yksityiskohtaisia tietoja Vartiasten omistamista maista. Yksi sellainen lähde on käräjillä laadittu pöytäkirja, joka on päivätty helmikuun 23 päivänä 1664 laadituksi.

Seuraavat maat luetellaan edellä mainitussa pöytäkirjassa Västiniemen Vartiaisille kuuluneiksi: Akonpohjan sivu, Pitkäjärven sivu, Korhon niemestä Purhon niitty, Korpelan alueen Kollin niitty, Korhoniemi, Västiniemi,

12

Petäjälähti, Puttaan niitty ja Laitaniitty. Kalastusveroalueeksi on asiakirjassa määritelty Muuruveden vedet.

Niitä Vartiaisia, joille edellä luetellut alueet kuuluivat olivat Lauri Niilonpoika, Niilo Niilonpoika ja Matti Niilonpoika Vartiainen, joilla oli maita myös Ryönällä ja Riistavedellä.

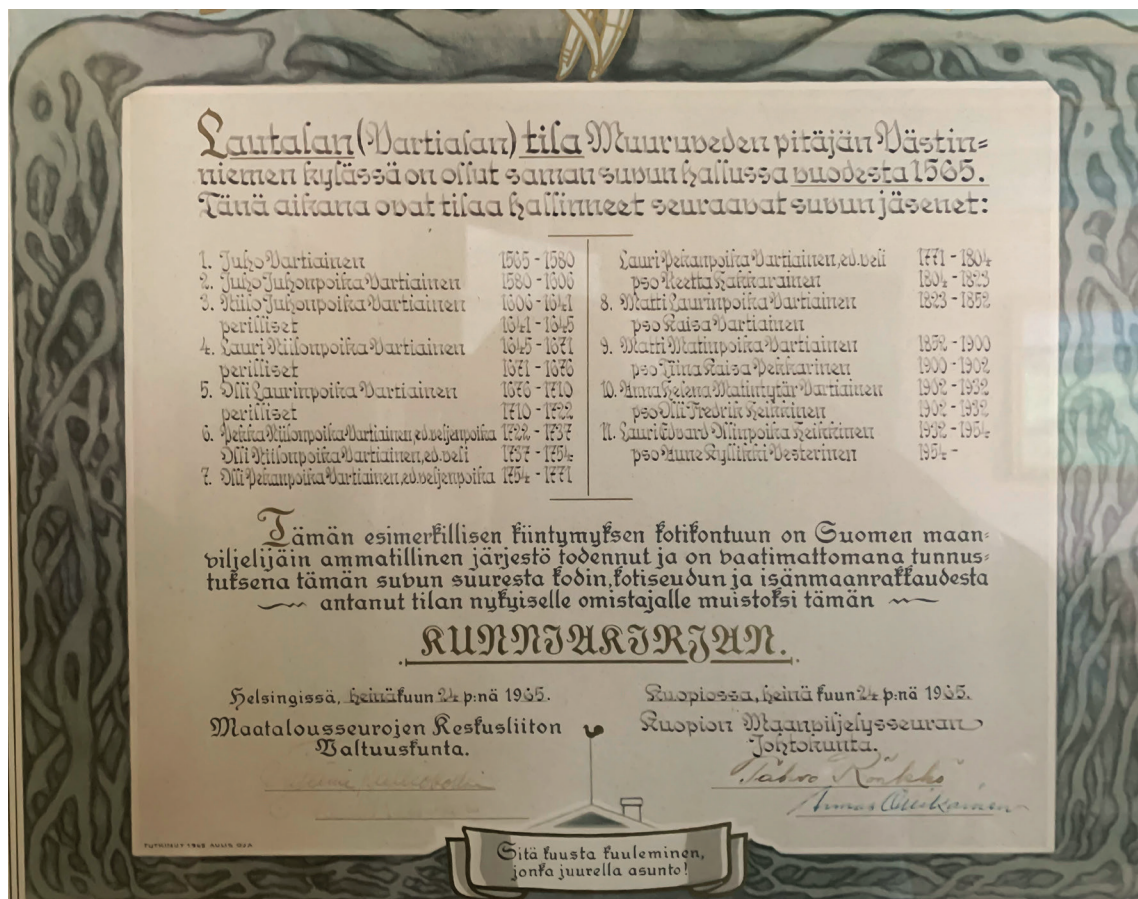
Lautala on ollut vahvasti mukana seutukunnan elämänmenossa. Taloon kuului aikoinaan lukuisia torppia. Torppien tarkkaa lukumäärää ei ole tarkkaan selvitetty mutta niitä oli ilmeisesti kymmeniä. Talon isännistä Matti Matinpoika Vartiaisen kerrotaan joskus todenneen, että olisi hyvä, jos maita olisi sen verran, että omia maita pitkin pääsisi ajamaan kaupunkiin.

Isännän toive ei aikanaan toteutunut, vaikka pitkälle kaupungin suuntaan omia maita oli-kin. Kuntaliitoksien kautta Lautala ja Västiniemi ovat nykyisin osa Kuopion kaupunkia.

OSANA MEDIAHISTORIAA

Vuosikymmenien varrella on Lautalan talosta annettu merkittävää tukea moniin

Vartiainen suku on asuttanut Lautalan tilaa ainakin 1500-luvun loppupuolelta lähtien.

kohteisiin. Esimerkiksi Muuruveden kirkon valmistuttua Lautala lahjoitti kirkkoon urut ja kirkon suurimman kattokruunun.

Maakunnan suurin sanomalehti, Savon Sanomat, turvasi ilmestymisensä alkuvuosikymmeninä talousvaikeuksissaan useasti Lautalan apuun. Olli Heikkinen oli vuonna 1907 perustamassa lehteä.

Kerrotaan, että Savon Sanomien taloudenhoitajalla oli työpöytänsä laatikossa nippu Ollin takaamia avoimia vekselilomakkeita, joilla hädän hetkellä sai pankista aina rahaa. Ollin pojanpoika Matti piti kunniaa ukkinsa perintöä ja piti nimissään viimeiseen saakka lehden osakkeet Keskisuomalaisen ostettua yhtiön nimiinsä.

Pinta-alaltaan Lautala oli aikanaan suurtila. Matti Matinpoika Vartiainen aikana Lautalassa oli yli 3 000 hehtaaria. Vielä 1930-luvun lopulla tilan koko oli 1066 hehtaaria, josta peltoa oli 196 hehtaaria.

Talosta on erotettu torppia itsenäisiksi tiloiksi ja luovutettu maata pika-asutukseen. Lautala jaettiin 1952 sisarusten kesken viiteen

osaan. Talon nykyinen pinta-ala on 300 hehtaaria, pellon osuus 70 hehtaaria. Lauri viljelee pääasiassa humalaa, josta suurin osa menee vientiin.

Entisajan suurten talojen tapaan Lautala oli monessa mielessä omavarainen. Tilalla oli oma raamisaha, pärehöylä ja tiilitehdas, jossa tehtiin poltettuja savitiiliä sekä sementtitiiliä. Sähköt taloon saatiin vasta 1962. Sitä ennen jonkinlaista valoa antoi polttomoottorin pyörittämä generaattori.

Myös talon vesihuolto toimi polttomoottorilla, joka nosti järvestä veden pumpun avulla pihassa olevaan suureen säiliöön. Säiliöstä vesi johdettiin omalla paineella sekä navettaan että piharakennukseen.

Oma lukunsa olisi Matti Matinpojan perustama höyrylaivaosakeyhtiö, jonka laivat kuljettivat matkustajia ja tavaraa pitkin Kallaveden vesistöä. Arkistoista löytyy dokumentteja

Kuvassa ovat keskellä Matti Laurinpoika Heikkinen vaimonsa Tuulikin kanssa. Matin isoäiti Anna-Kaisa Matintytär Vartiainen meni naimisiin Olli Fredrik Heikkisen kanssa ja niin talon pitäjien sukunimi vaihtui. Vasemmalla puolella nykyinen isäntäväki Pauliina ja Lauri ja oikealla puolella heidän poikansa Olli sekä Ollin tyttöystävä Pinja.

Matti Matinpoika Vartiaisen laatimista kirjeistä keisarilliseen senaattiin.

”KÖYHÄ MATTI”

Lautalan talon piiriin on kuulunut paljon alustalaisia joten on luonnollista, että talosta on paljon tarinoita. Näitä kansan suussa kulkevia juttuja on varsinkin taloa 1800-luvun loppupuoliskon isännöineestä Matti Vartiasta, ”Köyhästä Matista.”

Vaikka Lautala oli mahtitalo ja sen isännät käyttivät seutukunnalla melkoista taloudellista valtaa, ei taloon kohdistuvissa tarinoissa tule esille, että alustalaisia olisi kohdeltu väärin tai epäoikeudenmukaisesti, päinvastoin. Taloon sijoitetuissa jutuissa käy ilmi isäntien sosiaalisuus ja ymmärtämys huonompisaisia kohtaan.

”Köyhä Matti” oli suuresta varallisuudestaan huolimatta vaatimaton, voisiko sanoa nuuka mies, joka ei pukeutumisellaan eikä käytöksellään ylpeillyt. Kyläpaikkaan mennessään Matti lasketti housujaan alemmaksi, etteivät housun takamukset kuluisi.

Joskus Lautalankin torpparit joutuivat niin ahtaalle ettei ollut tarpeeksi ruokaa. Häätänsä oli joku torppareista mennyt perunavarkaisiin

talon perunakuoppaan. Matti sattui huomaamaan tapauksen ja kukistaessaan kuopan suulta tunnisti varkaan. Tyynesti Matti oli todennut torpparilleen: ”Kun lähet pois, niin pane kuopan suu hyvästi kiinni, ettei pakkanen mäne kuoppaan.”

Asiasta ei oltu puhuttu sen jälkeen, mutta ei sama mies ollut toista kertaa mennyt Matin perunoille. Lautalassa oli luonnollisesti paljon hevosia ja renkejä. Yleensä rengellä oli nimikkohevoseensa. Kerran Matti oli kiinnittänyt huomionsa erään rengin hevoseen, joka oli muita laiempi.

Kun hän oli kysynyt syytä hevosen huonoon kuntoon, oli renki selittänyt, että muut rengit varastavat aitasta jyviä ja syöttävät hevosilleen. Matti oli todennut rengille: ”Varasta sinäkin, niin saat ajokkisi kuntoon.”

Teksti ja kuvat: Antero Vartiainen

Kirjoituksessa on käytetty hyväksi haastatteluja, Aarne Vartiaisen kirjaa Vartiasten vaiheita 1500-luvulta lähtien ja Muuruveden kyläkirjassa julkaistua Niilo Lintusen kirjoitusta.

Vartiaisten VIESTI

ISSN 0787-9792 (painettu)
ISSN 2737-2715 (verkkojulkaisu)

JULKAISIJA

Vartiaiset ry, Rek.nro 54.479
Y-tunnus 1071286

POSTIOSOITE JA LASKUTUSOSOITE

Vartiaiset ry
c/o Antero Vartiainen
Pihlajarinne 6, 71800 Siilinjärvi
0400 720 279
antero.vartiainen@elemenco.fi

PANKKITILI

FI78 8000 1700 0603 54
DABAFIHH

TOIMITUS

Päätoimittaja: Niko Vartiainen
niko.a.vartiainen@gmail.com
050 5294 299

SEURAN TOIMIHENKILÖT

Puheenjohtaja: Antero Vartiainen
Varapuheenjohtaja: Tapio Vartiainen

JÄSENREKISTERIN HOITO

Lauri Vartiainen
Hedelmäkuja 8
02710 Espoo
lauri.j.vartiainen@gmail.com

ARKISTO

Marja-Terttu Haikaravirta

SUKUTUOTTEIDEN MYYNTI

Kristiina Koskivaara
Mannerheimintie 43 B 28
00250 Helsinki
kristiina.koskivaara@gmail.com

SUKUTUTKIMUS

Jouni Kainulainen
jouni.kainulainen1@pp.inet.fi

DNA-TUTKIMUS

Jani Koskinen
jani.koskinen@iki.fi

VARTIAISET.FI -SIVUT

tuukka.puranen@gmail.com
teemu@vartiainen.eu

KOTISIVU JA FACEBOOK

www.vartiaiset.fi
www.facebook.com/vartiaiset

JÄSENEKSI?

Jäseneksi liittyminen ja Vartiaisten Viestin tilaaminen tapahtuu maksamalla Vartiaiset ry:n tilille jäsenmaksu 40 euroa per ruokakunta ja merkittävällä maksun viestikenttään jäsenen nimi ja osoite.

Milloin jäsenen ruokakuntaan kuuluva muu henkilö on jo sukuseuran jäsen tai haluaa jäseneksi, merkitään myös hänen nimensä.

PAINOPAIKKA

Printek
Keuruuntie 10, 42700
KEURUU

